

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий журнал

2022

№ 4 (119)

*Рекомендовано до друку та до поширення
через мережу Інтернет Вченою радою
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 4 від 22 грудня 2022 р.)*

Дніпро
2022

Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал. 2022. № 4 (119). 480 с.

Наукове видання • Засновник та видавець – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ • Свідоцтво про державну реєстрацію – КВ 20781-10581ПР від 08.05.2014 • Виходить 5-7 разів на рік • Тираж – 100 прим. • Адреса редакції: 49005, м. Дніпро, проспект Гагаріна, 26 • Сайт видання: visnik.dduvs.in.ua

Журнал включено до категорії «Б» переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (юридичні науки)
(додаток 4 до наказу МОН України від 28.12.2019 № 1643)

Журнал індексується в національних та міжнародних базах
(https://visnik.dduvs.in.ua/?page_id=405):

Електронний архів (репозитарій) Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ; Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського; Національний репозитарій академічних текстів (УкрНТД); Open Ukrainian Citation Index (OUCI); Google Scholar; CrossRef; Index Copernicus International; ResearchBib; WorldCat; BASE; Scientific Journal Impact Factor (SJIF); Dimensions; EuroPub; ERIHplus.

DOI: 10.31733/2078-3566

Містить наукові статті вчених, викладачів і здобувачів університету, навчальних закладів системи МВС та інших центральних органів виконавчої влади, працівників правоохоронних органів. Розглянуто питання держави та права, окремих галузей законодавства, проблеми правоохоронної діяльності та юридичної освіти, надано інформацію про визначні події і дати наукового життя в галузі права.

Призначено для науковців, юристів-практиків, працівників правоохоронних органів та всіх, хто цікавиться питаннями науки і права.

Редакційна колегія:

д.ю.н., доц. **Андрій ФОМЕНКО**, голова (Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ);
д.ю.н., проф. **Лариса НАЛИВАЙКО**, заступник голови (Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ);
д.ю.н., проф. **Олександр ЮНІН** (Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ);
д.ю.н., проф. **Аріф ГУЛІЄВ** (Нац. ун-т «Одеська юридична академія», м. Київ);
д.ю.н., проф. **Олексій ДРОЗД** (Нац. акад. внутр. справ, м. Київ);
д.ю.н., проф. **Петро МАКУШЕВ** (Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро);
д.ю.н., проф. **Сергій ШАТРАВА** (Харк. нац. ун-т внутр. справ);
д.ю.н., проф. **Ірина ГРИЦАЙ** (Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ);
д.ю.н., проф. **Василь ІЛЬКОВ** (Дніпроп. окружний адмін. суд);
д.ю.н., проф. **Дмитро ПРИПУТЕНЬ** (народний депутат України);
д.ю.н., проф. **Віталій СЕРЬОГІН** (Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна);
д.ю.н., проф. **Юрій ФРИЦЬКИЙ** (ЦВК України, Ун-т «Україна», м. Київ);
д.ю.н., проф. **Михайло ЩЕРБАКОВСЬКИЙ** (Харк. нац. ун-т внутр. справ);
доц. **Міндаугас БІЛІУС** (Mindaugas BILIUS) (Ун-т Вітовта Великого, м. Каунас, Литва);
д-р права **Гедимінас БУЧІОНАС** (Gediminas BUCIUNAS) (Ун-т М. Ромеріса, м. Вільнюс, Литва);
доктор PhD **Єрбол ОМАРОВ** (Акад. правоохор. органів при ГПУ Республіки Казахстан);
д.ю.н., проф. **Амір АЛІЄВ** (Бакинськ. держ. ун-т, Азербайджан);
проф., PhD **Рафал ЛІЗУТ** (Rafał LIZUT) (Люблін. католицьк. ун-т ім. Івана-Павла II, Польща);
проф. **Анджей ПЯСЕЦЬКИЙ** (Andrzej PIASECKI) (Краківськ. пед. ун-т, Польща);
д-р права, проф. **Пауліна БЄШ-СРОКОШ** (Paulina BIEŚ-SROKOSZ) (У-н Яна Длugoша, Польща).

ISSN 2078-3566

© ДДУВС, 2022

© Автори, 2022

УДК 340.15
DOI: 10.31733/2078-3566-2022-4-42-49

**Олександр
ГАВРИЛЕНКО**[©]
доктор юридичних
наук, професор
(Харківський
національний
університет імені
В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна)

**Станіслав
ВАСИЛЬЄВ**[©]
кандидат
юридичних наук,
доцент
(КЗ «Харківська
гуманітарно-
педагогічна академія»
Харківської обласної
ради, м. Харків,
Україна)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СЛУЖБОВО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ УСРР У 1920-х рр.

Наведено особливості правового регулювання службово-трудова відносин працівників міліції УСРР у 20-х роках ХХ ст. Початковою базою дослідження стали законодавчі і підзаконні акти, що були чинними у 1920-х роках, архівні документи. Визначено специфіку прийому на службу до міліції, проходження і звільнення зі служби. Наголошено, що службово-трудова відносини працівників міліції регулювалися нормами різних галузей законодавства: військового, трудового або спеціальними нормативно-правовими актами, які визначали правовий статус працівників міліції. Норми різних законодавчих актів доволі часто суперечили одна одній.

Ключові слова: працівник міліції, службово-трудова відносини, проходження служби.

Постановка проблеми. Якість, ефективність і результативність виконання поліцією покладених на неї обов'язків залежить від належного правового регулювання умов проходження служби. Саме тому варто дослідити особливості правового регулювання службово-трудова відносин працівників міліції або поліції в Україні в різні історичні періоди. Достатньо цікавим для дослідження є період 20-х років ХХ ст., оскільки саме в цей час відбувалось становлення радянської міліції в Україні. Здійснювався пошук необхідної правової основи службово-трудова відносин міліціонерів.

Аналіз публікацій, в яких було започатковано вирішення цієї проблеми. Проблемам діяльності міліції УСРР у 1920-х рр. присвятили свої праці як історики радянського періоду, так і сучасні науковці. Серед дослідників проблем формування міліції у 1920-ті рр. варто назвати Т. Воробейкову [2] та Р. Мулукаєва [9]. Водночас за часів незалежності України особливості діяльності міліції у вказаний історичний період відображені у працях таких науковців, як І. Коцан [5], І. Лесь [6] та Є. Мещеряков [7]. Для здійснення дослідження доцільно також визначити сутність службово-трудова відносин працівників правоохоронних органів. Вирішенню цього завдання сприяло ознайомлення з працями В. Венедиктова [1] та О. Музичука [8]. Основу для написання статті становлять законодавчі та підзаконні акти, що були ухвалені у досліджуваній період, а також архівні документи.

Метою дослідження є з'ясування особливостей правового регулювання службово-трудова відносин працівників міліції УСРР у 1920-х рр. Завдання дослідження полягають у встановленні особливостей прийому на службу до міліції УСРР, визначенні специфіки проходження та звільнення зі служби в українській радянській міліції.

© О. Гавриленко, 2022
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5554-4919>
o.gavrylenko@karazin.ua

© С. Васильєв, 2022
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-1470-4426>
Stas.vasilev.83@ukr.net

Виклад основного матеріалу. Сучасні українські дослідники неодноразово зверталися до проблем регулювання службово-трудових відносин працівників міліції. На думку В. Венедиктова, службово-трудові відносини працівників органів внутрішніх справ охоплюють прийом на службу, правове регулювання проходження служби та звільнення працівників [1, с. 121]. Інший дослідник – О. Музичук зазначає, що права і обов'язки працівників ОВС як державних службовців є змістом їх службово-трудових відносин [8, с. 134]. Погоджуючись із наведеними визначеннями, спробуємо розглянути специфіку правового регулювання прийому, проходження та звільнення з міліцейської служби у 20-х роках ХХ ст.

Насамперед варто зауважити, що порядок проходження служби працівників міліції УСРР на початку 1920-х р. чіткого нормативно-правового визначення не отримав. Положення про радянську робітничо-селянську міліцію УСРР від 14 вересня 1920 р. передбачало поширення на міліцію статутів, чинних в РСЧА. Водночас норми вказаних статутів не були жодним чином пристосовані до умов служби у правоохоронному органі.

Головне управління міліції та розшуку НКВС УСРР затвердило відомчий нормативно-правовий акт – Правила проходження служби в робітничо-селянській міліції та карному розшуку УСРР від 1 грудня 1923 р. (далі – Правила) [14]. Норми вказаних Правил встановили порядок проходження служби працівниками міліції УСРР.

Норми КЗпП УСРР 1922 р. також поширювалися на службовців міліції. Названий законодавчий акт вимагав укладення колективного договору між представниками наймача (держави) та представниками працюючих (міліціонерів) про умови здійснення ними трудової діяльності. Зразковий колективний договір між управлінням міліції та спілкою радянських працівників був затверджений наказом № 115 Народного комісара внутрішніх справ УСРР та уповноваженого ЦК спілки радянських працівників СРСР в Україні 25 березня 1924 р. (далі – Договір) [3]. Зауважимо, що начальники окремих губернських управлінь міліції вимагали наявності розпоряджень уповноваженого РСФРР у справах праці при РНК УСРР у приміщеннях органів міліції [11]. Цей факт свідчив про поширення на міліціонерів трудового законодавства УСРР.

У першій половині 1920-х р. вимоги до кандидатів на вступ до міліції деталізуються. В Інструкції «Про прийом на службу міліціонерів», затвердженій наказом № 264 Головного управління міліції НКВС УСРР від 9 червня 1923 р., був перелік психічних, хірургічних та інших хвороб, які не дозволяли особі бути призначеною на посаду міліціонера [15]. Згідно з п. 13 Правил проходження служби в робітничо-селянській міліції та карному розшуку УСРР, затверджених НКВС УСРР від 1 грудня 1923 р., на службу до міліції можна було призначати тільки осіб, які перебувають у громадянстві УСРР, досягли 21-річного віку, письменні, користуються активним та пасивним виборчим правом при виборах до рад та визнають радянську владу. До вищевказаних вимог було додано ще й знання української та російської мов [14]. Звернемо увагу на ту обставину, що вимога писемності лише в загальному вигляді встановлювала критерії освітнього рівня працівника міліції. Вимога визнання радянської влади була виключно політичною, але обов'язковою для свого часу.

Нове Положення про робітничо-селянську міліцію УСРР від 10 листопада 1926 р. залишило вимоги до кандидатів на службу в міліцію щодо користування виборчими правами, досягнення 21-річного віку та стану здоров'я. Норми цього Положення конкретизували вимоги до освітнього рівня претендента на посаду міліціонера. Для призначення на посади в органах міліції необхідно було закінчити єдину трудову школу «семилітку». Вимога знання української, російської або іншої мови була відсутня. Привертає увагу заборона прийому до міліції осіб, раніше засуджених саме за корисливі злочини [16]. У другій половині 1920-х років у зв'язку з декларованою політикою «коренізації» висуваються формальні вимоги щодо знання працівниками міліції мов національних меншин. Зокрема, в 1927 р. в наказі № 111 Головного управління міліції НКВС УСРР прямо вказувалося на те, що службовці міліції національних районів повинні знати не тільки українську та російську, але й мову національності відповідного району [12]. Обіжник № 17 Головного управління міліції НКВС УСРР від 24 лютого 1928 р. передбачав проведення комплектування особового складу міліції у національних районах УСРР за національною та мовною ознаками. Керівництво міліції вимагало переведення діловодства відділів міліції цих районів на

мову національної меншості. Закріплювався обов'язок правоохоронця спілкуватися з населенням або мовою відповідної національної меншості, або мовою, якою до нього звертаються [13]. Отже, протягом досліджуваного періоду створювалася система вимог до кандидатів на проходження служби в міліції УСРР.

Тож можемо констатувати, що у 1920-х рр. до кандидатів на службу в міліцію висувалися вимоги щодо користування виборчим правом, що було відображенням принципу класовості державної служби. Названа вимога позбавляла частину населення права на службу в міліції. Претендент на службу правоохоронця повинен був досягнути 21-річного віку, відповідати встановленому освітньому рівню та стану здоров'я. Закономірним є те, що громадяни, раніше засуджені за всі або лише за корисливі злочини, не могли бути прийняті до органів внутрішніх справ. Знання української та російської мови, а в окремих випадках і мови національної меншості відповідного національного району або сільради також було необхідним. Для початку 1920-х рр. властива була й вимога визнання радянської влади.

Прийом на службу до органів міліції УСРР, як і до всіх інших державних установ республіки, на початку 1920-х р. було врегульовано Постановою Всеукраїнського революційного комітету «Про органи обліку й розподілу робочої сили» від 22 лютого 1920 р. Вказаний нормативно-правовий акт передбачав укомплектування штатів усіх установ, організацій та підприємств на території УСРР за посередництвом відділів обліку та розподілу робочої сили, які існували при виконавчому комітеті відповідної місцевої ради [17]. Водночас, розроблялися і галузеві нормативні акти стосовно порядку прийому на службу до міліції. Норми Правил встановлювали два шляхи комплектування органів міліції. Ними були або переведення на службу до міліції осіб, що перебували на цивільній або військовій службі, або прийом громадян, які ще не перебували на державній службі [14]. Водночас Зразковий колективний договір між управлінням міліції НКВС УСРР та уповноваженим ЦК Спілки адміністративно-радянських службовців РСФСР на Україні від 25 березня 1925 р. передбачав працевлаштування до правоохоронних органів у порядку, встановленому Кодексом законів про працю УСРР 1922 р. [3]. Прийом повинен був здійснюватися через органи уповноваженого у справах праці РСФРР при Раднаркомі УСРР за винятками, встановленими ст. 9 КЗпП УСРР 1922 р. [4]. Аналіз відомчих нормативно-правових актів НКВС УСРР дає змогу зробити висновок, що ними передбачався відмінний від вказаного у названому Зразковому колективному договорі та КЗпП УСРР 1922 р. порядок призначення громадян УСРР на посади в органах міліції республіки.

Необхідно зазначити, що порядок прийому на службу протягом 1922–1924 рр. не був визначений однозначно. Циркуляр уповноваженого Народного комісаріату праці РНК РСФРР при Раднаркомі УСРР від 27 вересня 1922 р. надавав органам міліції право самостійно приймати на службу осіб на посади начальників відділів міліції губерній, районів, їх заступників та на деякі інші посади [19]. Водночас це розпорядження не стосувалося інших категорій працівників міліції, прийом на службу яких повинен був проводитися через біржі праці. Окреслена суперечність була ліквідована у 1925 р., коли була ухвалена Постанова ВУЦВК та РНК УСРР «Про внесення змін до КЗпП УСРР 1922 р.» від 4 листопада 1925 р. Закріплена цією Постановою норма передбачала, що прийом робітників та службовців міліції повинен проводитися або через біржу праці, або за згодою сторін [18]. Це означало, що органи міліції отримали право самостійно, без посередництва бірж праці, приймати громадян на державну службу в органи внутрішніх справ УСРР. Прийом працівників міліціїстройового, адміністративного та політичного складу без участі профспілки, а лише за розпорядженням начальника органу міліції було підтверджено циркуляром № 78 Головного управління міліції НКВС УСРР від 25 серпня 1927 р. [20]. Отже, нормативно-правова база для прийому на службу працівників міліції постійно вдосконалювалася.

Підсумовуючи викладене, можемо зазначити, що протягом 1920–1922 рр. був порядок прийому громадян на посади в міліції УСРР через підвідділи обліку та розподілу робочої сили при виконавчих комітетах відповідної ради. Внаслідок ухвалення Кодексу законів про працю УСРР 1922 р. та Правил проходження служби в радянській робітничо-селянській міліції та карному розшуку УСРР 1923 р. виникли фактично два нормативно закріплені шляхи комплектування органів міліції. По-перше, загальний, тобто той, що застосовувався також до працівників інших установ УСРР. Такий спосіб комплектування органів міліції було передбачено нормами Зразкового

колективного договору між управлінням міліції НКВС УСРР та уповноваженим ЦК профспілки адміністративно-радянських службовців СРСР на Україні від 25 березня 1923 р. та КЗпП УСРР 1922 р. Прийом на службу повинен був здійснюватися через органи уповноваженого у справах праці. По-друге, спеціальний, який встановлювався відомчим нормативно-правовим актом НКВС УСРР – Правилами проходження служби в міліції та розшуку УСРР від 1 грудня 1923 р. За нормами цього підзаконного акта прийом на службу проводили органи відповідного управління міліції. З 1925 р. вони отримали право приймати на службу громадян без посередництва органів уповноваженого у справах праці УСРР, тобто без участі бірж праці.

Досліджуючи порядок проходження служби в міліції УСРР 1920-х р. варто проаналізувати тогочасне нормативно-правове регулювання тривалості робочого часу працівників міліції. Відповідно до наказу Головного управління міліції НКВС УСРР від 10 квітня 1920 р. передбачалося встановлення тризмінного робочого дня з тим, щоб протягом трьох діб працівник міліції працював не більше 24 годин. Вказаний захід запроваджувався з метою забезпечення виконання вимоги про восьмигодинний робочий день відносно міліціонерів. Підставою збільшення робочого часу був виклик міліціонера для здійснення будь-якого завдання [10]. Про реальність виконання такого наказу важко сказати щось певне, але він хоча б якимось чином врегулював тривалість робочого дня працівника міліції. Приписи вказаного відомчого акта виходили з норм трудового законодавства про восьмигодинний робочий день.

Згідно з § 26 Зразкового колективного договору між управлінням міліції НКВС УСРР та ЦК Спілки адміністративно-радянських службовців від 25 березня 1924 р. (далі – Договору) тривалість робочого часу для працівників міліції встановлювалася в межах ст. 94 КЗпП УСРР 1922 р. – 8 годин, а для працівників розумової та конторської праці – 6 годин. Водночас зазначалося, що ця норма не поширювалася на працівників стройового складу міліції та службовців карного розшуку [3]. Відповідно до п. 7 Положення про робітничо-селянську міліцію УСРР від 10 листопада 1926 р. на працівників міліції поширювалися норми КЗпП УСРР 1922 р. за тими винятками, що від них можна було вимагати робіт, небезпечних для життя та здоров'я, праці вночі та у встановлені дні свят та відпочинку. Оперативна робота службовців карного розшуку не була обмежена часом [16]. Циркуляр Головного управління міліції НКВС УСРР від 25 серпня 1927 р. затвердив перелік робіт, які треба було вважати небезпечними для життя та здоров'я. Наводився також список завдань, які належали до оперативної роботи. Відповідно до норм цього відомчого акта до робіт, небезпечних для життя та здоров'я, можна було віднести такі дії, як затримання та переслідування озброєних злочинців, конвоювання затриманих, здійснення арештів та обшуків, завдання, пов'язані з розкриттям та розслідуванням злочинів. Зміст оперативної роботи становили постова служба, доставлення важливих пакунків, робота, пов'язана з відновленням та охороною революційного порядку [20]. Отже, низка норм трудового та спеціального міліцейського законодавства встановлювала особливості виконання працівниками міліції покладених на них обов'язків.

Названі нормативно-правові акти регламентували і порядок звільнення працівників міліції зі служби. Згідно з § 13 Договору, службовець міліції міг звільнитися за власним бажанням або незалежно від його бажання за наявності певних підстав. Однією з таких умов було скорочення штатів. Водночас для звільнення працівника на підставі непридатності до служби необхідно було отримати санкцію розрахунково-конфліктної комісії. Систематичне невиконання службовцем покладених на нього обов'язків, скоєння кримінально караного діяння та перебування під вартою протягом двох місяців також тягнули за собою звільнення працівника. Співробітник міліції міг бути звільнений і в разі нез'явлення на місце роботи протягом трьох днів поспіль або шести днів на місяць, встановлення його непрацездатності за хворобою строком більше, ніж на три місяці, при закінченні тимчасових робіт або на вимогу профспілки [3]. Наведені вище норми ґрунтувались на положеннях трудового законодавства.

Дещо по-іншому вирішувалося питання щодо звільнення працівника міліції у розділі IX Правил. По-перше, службовець не міг бути звільнений за власним бажанням протягом першого року служби. Незалежно від його бажання співробітника можна було звільнити на вимогу судових та слідчих органів, в атестаційному порядку, у зв'язку з непридатністю до служби, встановленому за висновком лікарняної комісії, при виключенні зі складу міліції для переведення на цивільну або військову службу. Вказувалися і

такі підстави, як безперервне перебування поза місцем служби на законних підставах протягом чотирьох місяців, відсутність без поважних причин протягом одного місяця [16]. Порівнюючи норми Договору та Правил, відзначимо, що у вивчених нормативно-правових актах була тільки одна спільна підстава звільнення працівника, незалежно від його бажання – непридатність до служби. Всі інші норми можна розглядати як такі, що суперечили одна одній або доповнювали одна одну. Наприклад, п. 5 § 13 Договору встановлював, що працівника можна звільнити, якщо він не з'явився на роботу протягом 3-х днів, а п. 7 ст. 60 Правил – лише протягом місяця. Звернімо увагу, що норми, які містилися у Договорі, були запозичені з Кодексу законів про працю УСРР 1922 р. Водночас, норми Правил були спеціально розроблені керівництвом НКВС УСРР для регулювання порядку звільнення працівників міліції УСРР.

Отже, порядок звільнення службовців міліції, як і порядок прийому на службу, в середині 1920-х р. був визначений декількома нормативно-правовими актами. По-перше, загальними, які будувалися на нормах КЗпП УСРР 1922 р. По-друге, спеціальними, тобто відомчими нормативно-правовими актами НКВС УСРР.

У Положенні про робітничо-селянську міліцію УСРР від 10 листопада 1926 р. конкуренція норм КЗпП УСРР 1922 р. та відомчих актів НКВС УСРР набула свого остаточного розв'язання. Відповідно до ст. 42 вказаного Положення, працівники міліції незалежно від власного бажання могли бути звільнені на підставах, вказаних у ст. 47 КЗпП УСРР, а також атестаційним порядком та у зв'язку з нездатністю служити, встановленою висновком лікарняної комісії [16], тобто, як і з питань регулювання робочого часу, декларувалося застосування в органах міліції норм КЗпП УСРР 1922 р. за винятками, обумовленими в законодавчих актах.

Отже, протягом 1920-х рр. у нормативно-правовому закріпленні порядку проходження служби працівниками міліції спостерігається конкуренція норм КЗпП УСРР та відомчих нормативно-правових актів НКВС УСРР. З 1926 р. окреслена суперечність була вирішена шляхом декларування застосування до службовців міліції норм трудового права за обумовленими в законодавчому акті винятками. Порядок просування по службі був чітко визначений відомчими нормативно-правовими актами НКВС УСРР.

Дослідники, які вивчали діяльність міліції у 20-х роках ХХ ст., відзначають поступове підвищення ефективності виконання правоохоронних функцій протягом досліджуваного періоду. Р. Мулукаєв стверджує, що комплектування кадрів міліції відбувалось поступово, в тому числі і шляхом залучення працівників міліції, направлених з інших республік СРСР [9, с. 65]. Є. Мещеряков наголошує, що чисельність міліції значно змінювалась протягом досліджуваного періоду, відбувались як скорочення, так і додаткові набори правоохоронців [7, с. 210]. Дослідниця І. Лесь наголошує на низькому рівні дотримання дисципліни працівників міліції на початку 1920-х рр. [6, с. 135]. І. Коцан, зі свого боку, говорить про відносну ефективність виконання міліцією Харківщини правоохоронних завдань у другій половині 1920-х років [5, с. 190]. Т. Воробейкова також відзначає результативність боротьби органів міліції зі злочинністю у другій половині 20-х років ХХ ст. [2, с. 48]. Отже, дослідники відзначають суттєві труднощі у виконанні міліцією УСРР 1920-х рр. покладених на неї завдань.

Висновки. У першій половині 20-х років ХХ ст. службово-трудова відносина працівників міліції регулювалися або на підставі норм, ухвалених для армії, або положеннями трудового законодавства, або приписами галузевого міліцейського законодавства. Норми різних законодавчих і підзаконних актів суперечили одна одній.

Водночас у другій половині досліджуваного періоду службово-трудова відносина міліціонерів були врегульовані нормами трудового права з урахуванням певних, обумовлених у міліцейському законодавстві, винятків. Особливості правового регулювання трудових відносин міліціонерів були пов'язані зі специфікою виконуваних ними обов'язків.

Прийом на службу до міліції здійснювали або підвідділи обліку та розподілу робочої сили при виконавчих комітетах відповідної ради, або місцеві управління міліції, або місцеві органи уповноваженого у справах праці. До кандидатів на службу в міліцію висувалися вимоги щодо користування виборчим правом, досягнення 21-річного віку, освітнього рівня, знання української, російської та іноді мов національних меншин, стану здоров'я.

Умови проходження та звільнення зі служби в міліції регулювалися Правилами проходження служби в робітничо-селянській міліції та карному розшуку УСРР 1923 р. та Зразковим колективним договором між Головним управлінням міліції НКВС УСРР та уповноваженим Спілки адміністративних радянських працівників СРСР на Україні 1924 р. Норми колективного договору відповідали вимогам Кодексу законів про працю УСРР 1922 р.

Враховавши досвід минулого, можемо наголосити, що для демократизації правового регулювання службово-трудоких відносин працівників поліції України нині основою для проходження служби повинен стати Кодекс законів про працю України. Водночас у чинному Законі України «Про Національну поліцію» варто було б визначити особливості служби працівників поліції порівняно із загальними нормами трудового права, що поширюються на всі категорії працівників.

Список використаних джерел

1. Венедиктов В. С. Статус працівника ОВС України як державного службовця : науково-практ. посібник. Харків : Вид-во НУВС, 2003. 188 с.
2. Воробейкова Т. У. Советская милиция в годы борьбы за социалистическую реконструкцию народного хозяйства (1926–1934 гг.). *Труды Высшей школы МВД СССР*. 1977. Вып. 11. С. 40–49.
3. Зразковий колективний договір між Головним управлінням міліції НКВС УСРР та уповноваженим Спілки адміністративно-радянських працівників СРСР на Україні, затверджений НКВС УСРР та уповноваженим ЦК Спілки адміністративно-радянських працівників в Україні від 25 березня 1924 р. *Бюлетень НКВС УСРР*. 1924. № 3–4. С. 31–37.
4. Кодекс законів про працю УСРР 1922 р. *Збірник узаконень Робітничо-селянського уряду України*. 1922. № 52. Ст. 1110.
5. Коцан І. Д. Організація та діяльність української радянської робітничо-селянської міліції в 1920-ті рр. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2002. Вип. 19. С. 188–192.
6. Лесь І. О. Стан дисципліни та законності радянської робітничо-селянської міліції в роки НЕПу (1921 – 1928 рр.). *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 трав. 2015 р.)*. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2015. С. 127–136.
7. Мещеряков Е. В. Эволюция кадровой политики в милиции УССР в 1921–1929 гг. *Вестник Харьковского государственного университета имени В. Н. Каразина*. 1999. Вып. 31. С. 203–213.
8. Музичук О. М. Права та обов'язки працівників ОВС як елемент їх службово-трудоного статусу. *Нормативно-правове забезпечення проходження служби в ОВС України : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 13 лют. 2004 р.)*. Харків : Національний університет внутрішніх справ. 2004. С. 133–136.
9. Мулукаєв Р. С. Про співробітництво радянських республік у будівництві робітничо-селянської міліції. *Радянське право*. 1982. № 11. С. 63–67.
10. Наказ Головного управління міліції НКВС УСРР від 10 квітня 1920 р. *Центральний державний архів вищих органів влади і управління України*. Ф. 6. Оп. 1, од. зб. 17. Арк 2.
11. Наказ № 29 начальника міліції Катеринославської губернії від 25 січня 1923 р. *Державний архів Дніпропетровської області*. Ф. Р–59. Оп. 1, од. зб. 11. Арк. 28.
12. Наказ № 111 Головного управління міліції НКВС УСРР від 12 липня 1927 р. *Державний архів Харківської області*. Ф. Р – 564. Оп. 2, од. зб. 44. Арк. 5.
13. Обіжник № 17 ГУРПСМ НКВС УСРР від 24 лютого 1928 р. *Державний архів Харківської області*. Ф. Р – 564. Оп. 2, од. зб. 44. Арк. 18.
14. Правила проходження служби в робітничо-селянській міліції та карному розшуку УСРР : наказ Народного комісара внутрішніх справ УСРР від 1 грудня 1923 р. *Бюлетень НКВС УСРР*. 1924. № 1–2. С. 65–78.
15. Про прийом на службу міліціонерів : Інструкція ГУРПСМ НКВС УСРР від 9 червня 1923 р. *Бюлетень НКВС УСРР*. 1923. № 8. С. 75–82.
16. Положення про робітничо-селянську міліцію УСРР : постанова Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету і Ради Народних Комісарів УСРР від 10 листопада 1926 р. *Збірник узаконень Робітничо-селянського уряду України*. 1926. № 12. Ст. 154.
17. Про органи обліку й розподілу робочої сили : постанова Всеукраїнського революційного комітету від 22 лютого 1920 р. *Збірник узаконень та розпоряджень Всеукраїнського революційного комітету*. 1920. № 2. Ст. 40.
18. Про внесення змін до КЗпП УСРР 1922 р. : постанова Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету та Ради Народних Комісарів УСРР від 4 листопада 1925 р. *Збірник узаконень Робітничо-селянського уряду України*. 1925. № 87. Ст. 494.
19. Циркулярний лист управління уповноваженого Народного комісаріату праці РСФФР

при РНК УСРР стосовно порядку прийому працівників на службу в міліцію від 27 вересня 1922 р. *Державний архів Харківської області*. Ф. Р – 563. Оп. 4, од. зб. 22. Арк. 64.

20. Циркуляр № 78 ГУРПСМ НКВС УСРР від 25 серпня 1927 р. *Державний архів Харківської області*. Ф. Р – 564. Оп. 2, од. зб. 135. Арк. 93.

Надійшла до редакції 14.10.2022

References

1. Venedyktov, V. S. (2003) Status pratsivnyka OVS Ukrainy yak derzhavnoho sluzhbovtzia [The status of an employee of the State Security Service of Ukraine as a civil servant] : naukovo-prakt. posibnyk. Kharkiv : Vyd-vo NUVS, 188 p. [in Ukr.].
2. Vorobeykova, T. U. (1977) Sovetskaya militsiya v gody borby za socialisticheskuyu rekonstruktsiyu narodnogo khozyaystva (1926–1934 gg.) [Soviet militia during the years of struggle for the socialist reconstruction of the national economy (1926–1934)]. *Trudy Vysshej Shkoly MVD SSSR*. Issue 11, pp. 40–49. [in Russ.].
3. Zrazkovyi kolektyvnyi dohovor mizh Holovnym upravlinnyam militsiyi NKVS USRR ta upovnovazhenym Spilky administratyvno-radyanskykh pratsivnykiv SRSR na Ukrayini, zatverdzhenyi NKVS USRR ta upovnovazhenym TsK Spilky administratyvno-radyanskykh pratsivnykiv v Ukraini vid 25 bereznya 1924 r. [Model collective agreement between the Main Police Department of the NKVD of the USSR and the representative of the Union of Administrative and Soviet Workers of the USSR in Ukraine, approved by the NKVD of the USSR and the representative of the Central Committee of the Union of Administrative and Soviet Workers in Ukraine dated March 25, 1924]. *Byuleten NKVS USRR*. 1924. № 3–4, pp. 31–37. [in Ukr.].
4. Kodeks zakoniv pro pratsyu USRR 1922 r. [Code of Labor Laws of the USSR of 1922]. *Zbirnyk uzakonen Robitnycho-selianskoho uriadu Ukrainy*. 1922. № 526 art. 1110. [in Ukr.].
5. Kotsan, I. D. (2002) Orhanizatsiya ta diyalnist ukrayinskoyi radyanskoyi robitnycho-selyanskoyi militsiyi v 1920-ti rr. [Organization and activity of the Ukrainian Soviet workers' and peasants' militia in the 1920]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. Issue 19, pp. 188–192. [in Ukr.].
6. Les', I. O. (2015) Stan dystsypliny ta zakonnosti radianskoi robitnycho-selianskoi militsii v roky NEPu (1921–1928 rr.). Aktualni problemy suchasnoi nauky v doslidzhenniakh molodykh uchenykh [The state of discipline and legality of the Soviet workers' and peasants' militia during the NEP years (1921–1928)]. *Actual problems of modern science in the research of young scientists* : materialy nauk.-prakt. konf. (m. Kharkiv, 14 trav. 2015 r.). Kharkiv : Kharkivskiyi natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav, pp. 127–136. [in Ukr.].
7. Meshcheryakov, E. V. (1999) Evolyutsiya kadrovoy politiki v militsii USSR v 1921–1929 gg. [The evolution of personnel policy in the militia of the Ukrainian SSR in 1921–1929]. *Vestnik Harkovskogo gosudarstvennogo universiteta imeni V. N. Karazina*. Issue 31, pp. 203–213. [in Russ.].
8. Muzychuk, O. M. (2004) Prava ta oboviazky pratsivnykiv OVS yak element yikh sluzhbovo-trudovoho statusu. Normatyvno-pravove zabezpechennia prokhodzhennia sluzhby v OVS Ukrainy [The rights and obligations of employees of the OVS as an element of their official and labor status. Regulatory and legal provision of service in the Ukrainian Armed Forces] : materialy nauk.-prakt. konf. (m. Kharkiv, 13 lyut. 2004 r.). Kharkiv : Natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav, p. 133–136. [in Ukr.].
9. Mulukayev, R. S. (1982) Pro spivrobitnytstvo radianskykh respublik u budivnytstvi robitnycho-selianskoi militsii [On the cooperation of the Soviet republics in the construction of the workers' and peasants' militia]. *Radyanske pravo*. № 11, pp. 63–67. [in Ukr.].
10. Nakaz Holovnoho upravlinnia militsii NKVS USRR vid 10 kvitnia 1920 r. [Order of the Main Police Department of the NKVD of the USSR dated April 10, 1920]. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vishchykh orhaniv vlady i upravlinnya Ukrayiny*. F. 6. Op. 1, od. zb. 17. Ark. 2. [in Ukr.].
11. Nakaz № 29 nachalnyka militsii Katerynoslavskoi hubernii vid 25 sichnia 1923 r. [Order No. 29 of the Chief of Police of the Katerynoslav Province from January 25, 1923]. *Derzhavnyi arkhiv Dnipropetrovskoyi oblasti*. F. R–59. Op. 1, od. zb. 11. Ark. 28. [in Ukr.].
12. Nakaz № 111 Holovnoho upravlinnia militsii NKVS USRR vid 12 lypnia 1927 r. [Order No. 111 of the Main Police Department of the NKVD of the USSR dated July 12, 1927]. *Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoyi oblasti*. F. R – 564. Op. 2, od. zb. 44. Ark. 5. [in Ukr.].
13. Obizhnyk № 17 HURRSM NKVS USRR vid 24 liutoho 1928 r. [Circular No. 17 of the GURRSM of the NKVD of the USSR dated February 24, 1928]. *Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoyi oblasti*. F. R – 564. Op. 2, od. zb. 44. Ark. 18. [in Ukr.].
14. Pravyla prokhodzhennia sluzhby v robitnycho-selianskii militsii ta karnomu rozshuku USRR [Rules of service in the worker-peasant militia and criminal investigation of the Ukrainian SSR] : nakaz Narodnoho komisara vnutrishnikh sprav USRR vid 1 hrudnia 1923 r. *Byuleten NKVS USRR*. 1924. № 1–2, pp. 65–78. [in Ukr.].
15. Pro pryiom na sluzhbu militsioneriv [About the recruitment of police officers] : Instruksiiia HURRSM NKVS USRR vid 9 chervnia 1923 r. *Byuleten NKVS USRR*. 1923. № 8, pp. 75–82. [in Ukr.].
16. Polozhennya pro robitnycho-seliansku militsiyu USRR [Regulations on the Workers' and

Peasants' Militia of the USSR] : postanova Vseukrainskoho Tsentralnoho Vykonavchoho Komitetu i Rady Narodnykh Komisariv USRR vid 10 lystopada 1926 r. *Zbirnyk uzakonen Robitnycho-selyanskoho uryadu Ukrainy*. 1926. № 12, art. 154. [in Ukr.].

17. Pro orhany obliku y rozpodilu robochoi syly [About bodies of accounting and distribution of labor force] : postanova Vseukrainskoho revoliutsiinoho komitetu vid 22 liutoho 1920 r. *Zbirnyk uzakonen ta rozporядchen Vseukrainskoho revolyutsiinoho komitetu*. 1920. № 2, art. 40. [in Ukr.].

18. Pro vnesennya zmin do KZpP USRR 1922 r. [On making changes to the Labor Code of the USSR of 1922] : postanova Vseukrainskoho Tsentralnoho Vykonavchoho Komitetu ta Rady Narodnykh Komisariv USRR vid 4 lystopada 1925 r. *Zbirnyk uzakonen Robitnycho-selyanskoho uryadu Ukrainy*. 1925. № 87, art. 494. [in Ukr.].

19. Tsyrukuliarnyi lyst upravlinnia upovnovazhenoho Narodnoho komisariatu pratsi RSFRR pry RNK USRR stosovno poriadku pryomu pratsivnykiv na sluzhbu v militsiiu vid 27 veresnia 1922 r. [Circular letter from the management of the authorized People's Commissariat of Labor of the RSFSR under the RSC of the USSR regarding the procedure for hiring employees for police service dated September 27, 1922]. *Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoyi oblasti*. F. R – 563. Op. 4, od. zb. 22. Ark. 64. [in Ukr.].

20. Tsyrukuliar № 78 HURRSM NKVS USRR vid 25 serpnia 1927 r. [Circular No. 78 of the GURRSM of the NKVD of the USSR dated August 25, 1927]. *Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoyi oblasti*. F. R – 564. Op. 2, od. zb. 135. Ark. 93. [in Ukr.].

ABSTRACT

Oleksandr Havrylenko, Stanislav Vasyliev. Legal regulation of official and labor relations of police officers of the USSR in the 1920s. The scientific article is devoted to the peculiarities of the legal regulation of labor relations of police officers in the USSR in the 1920s. The laws and regulations in force in the 1920s, archival documents were the source of research. The works of Soviet and modern scientists about the Soviet Ukrainian police activities in this historical period were studied. The requirements for candidates for police service were established. The specifics of recruitment, passage, and dismissal from the police of the USSR were determined.

Candidates for police service were required to exercise their right to vote, reach the age of 21, have an educational level, knowledge of state and minority languages, and health. The recruitment of previously convicted persons and citizens deprived of the right to vote to the police was limited. Recruitment to the police could be carried out either by local police departments or by departments of local labor councils.

It was established that the conditions of service in the police were regulated by the Rules of Service in the Workers' and Peasants' Police and Criminal Investigation of the USSR in 1923 and the Model Collective Agreement between the NKVD Main Directorate of the USSR and the Commissioner of the Union of Soviet Administrative Workers in Ukraine in 1924. The norms of the collective agreement met the requirements of the Labor Code of the USSR of 1922. From the second half of the 1920s, the labor relations of Soviet policemen were regulated by labor legislation, with certain exceptions due to the specifics of service in the police.

It is concluded that the employment relations of police officers in the 20s of the twentieth century were regulated by the rules of various branches of law: military, labor, or special regulations that determine the legal status of police officers. The norms of various legislative acts often contradicted each other.

Keywords: *police officer, service-labor relations, service.*